

DÜNYADAKİ KÜRESELLEŞME SÜRECİ ve ULUSLARARASI ANLAŞMALAR BOYUTUNDA ÜLKEMİZDE GIDA SANAYİİNİN SORUNLARI ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Gıda sanayii 1990'lı yıllarda önemli gelişme göstermiş ve iç talebe cevap verecek kapasitenin üzerinde üretim yaparak ihracata dönük potansiyelini de değerlendirmişdir. İmalat sanayii üretimi içindeki ortalama yüzde 20'lik payı ve yaklaşık kayıtlı 100 bin kişiye sağladığı istihdamla gıda sanayiinde toplam katma değer ortalama yüzde 5'i üretilmektedir. Gıda sanayiinde, tarımdan kaynaklanan altyapı sorunlarının yanısıra, kayıtdışılık, mali ve teknik açıdan güçsüz küçük işletmelerin yoğunluğu ve yeterli teknik personel istihdamının yetersizliği gibi sorunlar bulunmakta, bu da son yıllarda gıda sanayiinin üretim artışını olumsuz yönde etkilemektedir. Öte yandan, 1999 yılı ve sonrasında yaşanan ekonomik krizlerin getirdiği ortamda, kısılan iç talep sektörü ihracata yönelmiştir. Ancak, tarımdan kaynaklanan kaliteli ve yeterli hammadde temini sorunu, işletmelerin finansman sorunları ve dünya gıda fiyatlarında yaşanan düşüş nedeniyle rekabet gücü sınırlı kalmıştır. Ayrıca, gelişmiş pazarlara girişte uygulanan teknik zorunluluklar, genelde kalite ve standart ürün üretimi konusunda sorunlar yaşanan gıda sanayiinin dış pazara yönelmesini kısıtlayıcı rol oynamıştır.

Ülkemizin gıda ticaretinde ülke grubu olarak AB'nin ağırlığı devam etmektedir. Diğer Avrupa ülkeleri ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmaları ile büyütülmeye çalışılan gıda ticareti bekleneni vermemektedir. DTÖ İleri Tarım Müzakereleri, eğer tamamlanabilirse, ithalat korumasında öngörülecek indirimler bakımından önemle izlenmelidir. Tarım-Gıda Sanayii entegrasyonu ve tarımsal istihdam açısından gelecekte daha büyük olumsuzluklar yaşanmaması için ithalata bağımlı bir yapının oluşmaması gerekir. Bu da ancak üretimi dış pazarlardaki dalgalanmalardan koruyacak bir gümrük koruma düzeyiyle sağlanacaktır. Sadece gümrük korumasının arkasına sığınmak yeterli olmadığı için tarımsal üretim ve işleme sanayii maliyet yapısının verimlilik artışı ve uygun destek politikaları ile düzeltilerek rekabet edebilir seviyeye getirilmesi gerekmektedir. Tarımın bir süre daha küreselleşmenin olumsuz etkilerinden korunabilmesi buna bağlıdır.

Öte yandan, tarımsal üretimin iç talebi karşılayacak kadar büyümesinde dahi sorunlar yaşanırken, bazı ürünlerde ithalata bağımlılık artmakta ithal ürünlerin bir kısmı ise gıda sanayiinde işlenerek dış pazarlara da yönlendirilmektedir. Özellikle, Sovyetler Birliğinin dağılması sonrası birkaç yıl şu an Birleşik Devletler Topluluğu olarak bilinen ülkelere ihracatımız artmış, bu artış daha sonra gıda sanayiinde atılacak birçok yatırımın gerçekleştirilmesine neden olmuştur.

Buna iç talebin etkisiyle yapılan hatalı yatırım seçimi de eklendiğinde gıda sanayiinde düşük kapasite kullanım oranlarının ortaya çıkma nedenleri anlaşılacaktır.

Dünya ve AB ile bütünleşme çabası içerisinde bulunan ülkemiz küreselleşme olgusuna da uzak kalmamaktadır. Yabancı sermayeli uluslararası şirketlerin ülkemize daha fazla yatırım yapması yeni iş olanakları ve tüketiciler için avantajlar içerirken, tekelleşme ve oligopolleşme olgusu karşısında iç pazarda rekabet ortamının sağlanması konusunda kamuya daha fazla görev düşecektir. Uluslararası alanda işgücünün belli şartlarda serbest dolaşımının söz konusu edildiği bir ortamda bulunmaktadır. Ancak bundan önce, yurtdışından daha ucuz çalışmak üzere gelen kaçak işgücünün yetmişmiş mühendisler ve işsiz insanlar için ciddi risk oluşturduğu göz önünde bulundurulmalı, bu konuda denetimden kaçınılmamalıdır. Söz konusu denetim ve bildirimde mimar ve mühendis odalarının üstüne düşen etkin görevler olabilir.

Gıda sanayiinde özelleştirme gerekli sektörel düzenlemeler yapılmadan ve bilinçli olmaktan çok, kamuya kaynak sağlama ve moda uyma amacı güdülen bir girişim haline geldiği için tarımsal üretim ve gıda sanayii açısından sorunlar içermektedir. Özellikle son dönemde şeker fabrikalarının özelleştirilmesi genel tarımsal üretim politikaları ve bölgesel dengeler açısından değerlendirildiğinde olumlu karşılanacak bir girişim olarak görülmemektedir. Öncelikle, sektörel politika hedeflerinin belirlenmesi ve özelleştirme öncesi yeniden yapılandırma ile birlikte, çalışanların mağduriyetinin önlenerek fabrikaların olabildiğince üretime devamının sağlanması önemli görülmektedir.

Ülkemizde tüketim kalıpları incelenecek olursa, hayvansal ürün tüketiminin düşük olduğu anlaşılacak-

tır. Hayat şartlarının olumsuzluğu, çeşitli alışkanlıklar ve et ürünleri, süt ürünleri ve balığın görece pahalı olmaları nedeniyle, unlu mamul ve meyve-sebze ağırlıklı beslenme şeklinin ülkemizde benimsendiği belirtilebilecektir. Nüfusun çoğunu gençlerin oluşturduğu ülkemizde özellikle et ve süt üretiminin artırılması için hayvancılıkta üretim artışını sağlayacak ıslah çalışmalarının yanı sıra, büyük ölçekli, yaygın ve gıda sanayii ile entegre projelerin yürütülmesi önemli gözükmemektedir.

Gıda sanayiinin ihracata devam edecek miktarda kaliteli ve yeterli hammadde temin edebilmesi için tarımda verimlilik ve kalitenin artırılması, aynı zamanda, AB ve dünya standartlarında güvenli gıdanın tarladan sofraya gıda güvenliği ilkesi benimsenerek tüketiciye ulaştırılması çabayı gerektirmektedir. Bu çaba sadece kamu tarafından gösterilmemeli, üretim yapan ve işleyen kişi veya işletmeler de sorumluluğu paylaşmalıdır. Bunu sağlamak üzere AB'ye uyum çerçevesinde atılacak birçok adım bulunmaktadır.

Gıda sanayiinde kayıtdışılığın ortadan kaldırılarak haksız rekabetin önlenmesi, birçok kamu ve kuruluşunun ortak çabasını gerektirmektedir. Bu işletmelerin çoğu piyasaya sürdükleri sağlıksız gıdalarla tüketici açısından tehdit oluşturmaktadır. Ülkemizde işsizliğin boyutları düşünülerek acıma duygusuyla, dost ahabp ilişkileriyle ya da altyapı eksiklikleri nedeniyle kayıtdışılığın üzerine gidilmemektedir.

Bu konunun başta kamunun denetimi ve cezai işlem uygulaması, daha sonra tüketici ve sanayicilerin örgütlü işbirliği ile çözülmesi uygun olacaktır. Ne yazık ki, kayıtdışılık kısa vadede çözüme kavuşturulabilecek bir sorun gibi görünmemektedir.

AB'ye uyum çalışmalarının yanı sıra, ülkemizde makroekonomik dengelerin kurulmaya başlaması, özellikle kurun belli

bir dengede bulunması ve enflasyonun azalması sonucu rekabet daha büyük önem kazanacaktır. Gıda sanayiinde Gümrük Birliği ile belli alt sektörlerde artan rekabet, önümüzdeki dönemde diğerlerine de yaygınlaşabilecektir. Bu noktada, çok küçük ve güçsüz işletmelerin birleşme ve kapanmalarla ortadan kalkması sonucu, daha güçlü işletmelerin ortaya çıkması söz konusu olacaktır. Bu geçiş sürecinde sosyal ve ekonomik bazı zorluklar yaşanması olasıdır. Ulusal sermayenin dışında yabancı sermaye girişinin sağlanması ile yatırımların artırılması veya işletmelerin modernizasyonu sonucu bahsedilen sürecin gıda sanayii açısından rahat atlatılması mümkün olacaktır.

Çevreye duyarlı yeni yatırımların yapılması, tarımsal üretimin bozulmadan daha büyük oranda işlenerek katma değeri yüksek ürünlere işlenebilmesi ve yatırımların düşük düzeyde bulunduğu bölgelere girişimcinin çekilmesi için, altyapısı hazırlanmış özel gıda organize sanayi bölgeleri kurulması teşvik edici olacaktır. Organize sanayi bölgeleri küçük işletmelerin birleşerek büyümesini, yeni girişimcilerin ve yabancı sermayeli işletmelerin yatırıma yönelmesini teşvik edebilecek standartlarda bulunmalıdır.

Türk Gıda Mevzuatının öncelikle AB Gıda Mevzuatına uyumlu hale getirilmesi, bilimsel yaklaşımın gıda mevzuatının uygulanmasında ve geliştirilmesinde temel olması, en büyük pazarımız olan AB ile ticari ilişkileri tehlikeye sokmayacak standartta güvenli gıdanın sunumunu sağlayacak üretim ve denetim altyapılarının geliştirilmesi gerek-

mektedir. İşletmelerin üretim yapılarını geliştirebilmeleri için gerekli teknolojiyi elde edebilmeleri, finansman desteğinin sağlanmasını gerektirmektedir. Bu teknolojinin ülkemizde geliştirilebilmesi için ise gerekli Ar-Ge çalışmaları ile yetişmiş eleman gücünün desteklenmesi zorunludur.

Gıda sanayiinde bilimsellik, gıda güvenliği ve tüketici sağlığı ön plana alındıkça gıda bilimi konusunda eğitim almış eleman açığı ortaya çıkacaktır. Halen gıda denetim ve üretim sistemi içinde gıdaların hazırlanması, saklanması, üretimi, tüketimi sunumu, teknolojisi, otokontrol sistemleri, teknik ve hijyenik kriterler vb. konularda eğitimi olmayan kişilerin bulunması belli ölçülerde güvenlik riski oluşturmaktadır. Dolayısıyla, ileriye dönük olarak yetişmiş ara eleman ve mühendis ihtiyacının karşılanması, tarladan sofraya uzanan gıda üretim zincirinde görev alacak kişilerin ne düzeyde eğitim almaları gerektiğinin ve bunların görev, yetki ve sorumluluklarının nereye kadar devam edeceğinin saptanması önemlidir.

AB'ye uyum sürecinin gıda sanayiine yeni bir soluk ve kan değişimi sağlayacağı, daha dinamik bir sektörün ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. Ancak, AB ile daha ileri ticari ilişkilerin ve küreselleşmenin olumsuz etkilerini yaşamamak için tarımsal üretim altyapısı ve destekleme politikaları başta olmak üzere, gıda güvenliği sistemlerinin oluşturulması ve ihtiyaç duyulan bilimsel yaklaşım dahilinde yeterli yetişmiş elemanın sağlanması gerektiği düşünülmektedir. ■